

Tanulók, munkaterhek és iskolai eredményességük

Az Oktatási Minisztérium megbízásából az Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központjában a tanulói munkaterhek vizsgálatára vállalkoztunk. Kérdőíves vizsgálatunkban, amelyet 2002 tavaszán végeztünk az iskolák országosan reprezentatív mintáján kiválasztott 147 iskolában, 1770 hetedikes és 1643 kilencedikes tanuló megkérdezésével (1) nem csupán az iskolai tanulás mennyiségére és körülményeire kívántunk rákérdezni, hanem arról is szerettünk volna képet nyerni, milyen szerepet tölt be az iskola és a tanulás a vizsgált fiatalok életében.

Kérdéseinkkel a tanulók életének teljes tevékenységi struktúráját (tanórai, tanórán kívüli iskolai, iskolán kívüli rendszeres elfoglaltságait, otthoni munkavégzését, szórakozási és pihenési szokásait), valamint az azokkal kapcsolatos attitűdjüket kívántuk megismerni és iskolai osztályzatokban mért eredményességükkel is összevetni. A tevékenységekre és a tanulók egyéb háttérjellemzőire vonatkozó kérdések mellett az értelmi képességekre, az én-hatékonyság és a különböző szituációkhoz fűződő érzelmi viszonyulás feltárására alkalmas pszichológiai vizsgálatot is végeztünk. (2) Nyilvánosság előtt először jelenünk meg a kutatás eredményeinek bemutatásával.

Munkaterhek és iskolai eredményesség a hetedik osztályos tanulók körében

A tanórák száma

A tanulók heti 23–35 tanórát töltenek el iskolájukban, átlagosan 28,81-et, a legtipikusabb (modusz) a heti 28 tanóra. Hogy ki hány órában tanul az iskolájában, az két tényezővel mutat statisztikai értelemben szignifikáns összefüggést: az osztály típusával és a tanuló továbbtanulási szándékával. A magasabb heti óraszámok egyértelműen kötődnek a tagozatos osztályokhoz: feltehetőleg részben már e „korai pályaválasztás” hatásának köszönhetően, illetve azzal összefüggésben a már gimnazisták (6 és 8 évfolyamos gimnáziumba járók), illetve a gimnáziumba igyekvők tanulnak nagyobb óraszámokban, szemben a szakmatanulás felé orientálódókkal.

Az otthoni tanulás, órákra való készülés mennyisége

Otthoni készülését illetően a megkérdezettek 93 százaléka nyilatkozott. Állításuk szerint átlagosan 9 órát és 43 percet készülnek egy héten, azaz – egyenletes terheléssel számolva – napi egy és negyed órát. A legkevesebb tanulásról beszámoló diák azt állítja, hogy egy héten összesen öt percet készül, a legtöbbet tanuló viszont 42 órát, azaz – egyenletes terhelést számítva – napi 6 órát tanul otthon. Ha ezeket az önbevallásokat teljesen komolyan nem vehetjük is, a tendenciák jelzésére talán alkalmasak lehetnek. Hogy ki mennyit tanul otthon (vagy mennyit vall be), az két tényezővel mutat összefüggést: a tanuló nemével, illetve azzal, hogy mennyire szereti az iskolát. Ezek szerint a lányok átlagosan hetente valamivel több, mint 2 órával többet készülnék, mint a fiúk. Az a 357 tanuló (az e kérdésben megnyilatkozók 22 százaléka), aki saját bevallása szerint „nagyon

szertet” iskolába járni, átlagosan heti 2 óra 18 perccel többet tanul otthon, mint az iskolát „egyáltalán nem” szerető 114 társuk (a válaszolók 7 százaléka). Az otthoni tanulás bevaló mértéke azonban nem mutat összefüggést sem az iskola, sem az osztály, sem a tanuló családjának szociokulturális jellemzőivel. Sőt, még azzal sem, hogy milyen tanulmányi eredményt értek el a hetedik osztály első félévében a diákok.

A tanórán kívüli iskolai és az iskolán kívüli rendszeres elfoglaltságok

A tanulók 73 százalékának van valamilyen tanórán kívüli, rendszeres iskolai elfoglaltsága, 50 százalékuk pedig valamilyen rendszeres, iskolán kívüli tevékenységet is folytat. A külön elfoglaltságok tekintetében a tanulók négy csoportját különböztethetjük meg. (3) A négy különböző tanulócsoportot igyekszünk azokkal a háttérjellemzőikkel bemutatni, amelyek statisztikai értelemben szignifikáns módon megkülönböztetik őket. A sokféle összefüggés további vizsgálatára, más módszerekkel (például családi és pedagógusi interjúkkal) történő alaposabb feltárására szükség lenne ahhoz, hogy a tanulók terhelésének komplex, az iskola, a szülő és a tanuló egyéni törekvéseit és lehetőségeit feltáró vizsgálatát elvégezhessük. Néhány összefüggést azonban talán érdemes megfogalmaznunk az egyes csoportokkal kapcsolatban, még ha csak hipotetikus jelleggel is.

Az I. csoport tanulói (akik a kötelező tanórákon túl semmiféle rendszeres heti elfoglaltsággal nem rendelkeznek) a leggyengébb tanulmányi átlageredményt produkálják, és otthon is lényegesen kevesebbet tanulnak, készülnek az órákra, mint társaik. Érdemes azt is megemlítenünk, hogy bár az összefüggés statisztikai értelemben nem mutatkozott szignifikánsnak, ez a csoport jellemezhető a legalacsonyabb iskolai „terheléssel” is: heti óraszámuk átlagosan 27,96, míg a három másik csoport átlaga mind 28 fölött volt. Magas közöttük az egy vagy több tantárgyból bukdácsolók száma.

A csoportba tartozók szülei között magasabb az alacsonyabb végzettségűek aránya, az édesanyák között a bizonytalanabb társadalmi státusú (munkanélküli, nyugdíjas vagy háztartásbeli). A mintába került cigány tanulók csaknem egyharmadát ebben a csoportban találjuk. Fiúk és fővárosi tanulók a várhatónál nagyobb arányban vannak közöttük. Továbbtanulási terveiket illetően sokan bizonytalanok, és ha már döntöttek is, nem annyira középiskolák és különösen nem a gimnáziumok felé orientálódnak, ők teszik ki a válaszadók 15 százalékát.

A II. csoportban (a csak iskolai külön szolgáltatásokat igénybe vevők között) inkább lányokat találunk, akiknek társadalmi helyzete kicsit hasonlít az előző csoportéhoz, ám ők adják a hetedik osztályosok otthon legtöbbet tanuló csoportját. Iskolai átlageredményeik azonban így is csak az I. csoporténál jobbak, és továbbtanulási aspirációik sem sokkal merészebbek azokénál. Tipikus lakóhelyüknek a község mutatkozik. Arányuk a mintán belül 38 százalék.

A magasabb társadalmi rétegek (a legalább érettségivel rendelkező szülők) gyermekeit nagyobb valószínűséggel a III. és a IV. csoportban találhatjuk, s körükben túlréprezentált a már gimnáziumba járók, illetve a majdani gimnazisták csoportja is. A csak iskolán kívüli külön foglalkozásra járók csoportjában (a III. csoport, a válaszadók 12 százaléka) felülreprezentáltak a fiúk és a budapesti tanulók. Viszonylagos tanulmányi eredményességük mögött kisebb mértékű otthoni tanulást találunk.

Ahhoz, hogy az iskolában eredményes legyen valaki, feltehetőleg nem elég csupán otthon sokat tanulnia, de különféle (és minél több) egyéb rendszeres elfoglaltsággal is kell rendelkeznie. Mindebben persze (a korábbi elemzéseknek megfelelő módon) meghatározó szerepe van a tanulók nemének, az édesapa és az édesanya iskolai végzettségének, a tanulók (és/vagy szülei) továbbtanulási terveinek, valamint annak a településtípusnak, ahol az iskola elhelyezkedik.

A IV. csoport (az iskolai tanórákat iskolai és iskolán kívüli foglalkozásokkal is kiegészítő csoportja, a válaszadók 38 százaléka) a legeredményesebb a félévi tanulmányi átlagot tekintve, és emögött komoly mennyiségű otthoni tanulás is rejtezik. Körükben magas a vidéki kisvárosok tanulóinak az aránya.

Otthoni, iskolai és iskolán kívüli tanulás és iskolai eredményesség

Míg korábban nem találtunk értelmezhető összefüggést az otthoni tanulás mennyisége és a tanulók félévi átlagosztályzatokban megmutatkozó eredményessége között, az előbbieken vizsgált változó (a külön foglalkozásokon való részvétel) bekapcsolásával egyértelmű összefüggés mutatható ki a két fenti tényező között is. Azaz például a tanórákon kívül öt vagy annál is többféle külön elfoglaltsággal rendelkező tanulók átlagosan heti 2 óra 48 perccel (egyenletes eloszlással számolva: napi kb. fél órával) többet tanulnak, későbbül az órákra, mint a külön foglalkozásokkal „nem terhelt” vagy az e kérdésre nem válaszoló társaik, és félévi átlagosztályzatuk is átlagosan kb. 7 tizeddel jobb azokénál. Vagyis: ahhoz, hogy az iskolában eredményes legyen valaki, feltehetőleg nem elég csupán otthon sokat tanulnia, de különféle (és minél több) egyéb rendszeres elfoglaltsággal is kell rendelkeznie. Mindebben persze (a korábbi elemzéseknek megfelelő módon) meghatározó szerepe van a tanulók nemének, az édesapa és az édesanya iskolai végzettségének, a tanulók (és/vagy szüleik) továbbtanulási terveinek, valamint annak a településtípusnak, ahol az iskola elhelyezkedik.

Jegyzet

(1) A kutatási koncepció, a kérdőív és az elemzés az Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központjában készült, a lekérdezést pedig a Monitor Kft munkatársai bonyolították le. A kérdőíveket és a hozzájuk kapcsolódó pszichológiai tesztekkel a tanulók önállóan töltötték ki. A kutatás teljes dokumentációja megtalálható az OKI-KK-ban.

(2) A kutatásnak ezt a részét Oláh Attila (ELTE) irányította, az adatok feldolgozását is ő végzi.

(3) Az iskolai és iskolán kívüli különóra igénybevételének a tanuló továbbtanulásában játszott szerepéről, valamint annak társadalmi meghatározottságáról lásd Andor Mihály (1999): Az iskolákon át vezető út c. elemzését (*Új Pedagógiai Szemle*, 10).